

REAKTIVACIJA INDUSTRIJSKE PROŠLOSTI KROZ REVITALIZACIJU FABRIČKOG KOMPLEKSA; BETON-PARK**REACTIVATION OF THE INDUSTRIAL PAST THROUGH THE REVITALIZATION OF THE FACTORY COMPLEX; CONCRETE PARK**Jovana Anđelković, *Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad***Oblast – ARHITEKTURA**

Kratak sadržaj – *Arhitektura danas je sve otvorenija za novo definisanje, dodeljuju joj se simbolične funkcije koje su „nevidljive“, a manifestuju se u vidu događaja ili iskustva. Pored prostorne dimenzije, raznim transformacijama i uvođenjem novina, ona dobija nove iskustvene prostore, nove dimenzije, stvarajući na taj način specifičan narativ. Prostor se u ovom slučaju posmatra kao imaginarni u kom se odvija neka funkcija koja je van same funkcije fizičkog prostora objekta, koja je često originalna funkcija ili, pak, novonastala, primarna.*

Ključne reči: *industrijsko nasleđe, valorizacija, revitalizacija, reaktivacija, ponovna upotreba*

Abstract – *Architecture today is more open to new definition, it gets symbolic functions that are "invisible", and which are manifested in the form of events or experiences. In addition to the spatial dimension, through various transformations and the introduction of novelties into the space, it gains new experiential spaces, new dimensions, thus creating a specific narrative. Space is viewed as an imaginary in which some function takes place that is in addition to the function of the physical space of the object, which is often an original function or, on the other hand, a newly created, primary function.*

Keywords: *industrial heritage, valorization, revitalization, reactivation, reuse*

1. UVOD

„Industrijsko nasleđe zbog svoje arhitektonske, društvene, istorijske i tehnološke vrednosti može biti važan faktor u formiranju kulturnog identiteta, kao i važan faktor urbane regeneracije i urbanizacije.

Lokacije na kojima se danas nalaze industrijski objekti su uglavnom lokalizovane u perifernim zonama gradova, što im daje potencijal za stvaranje značajnih socijalnih efekata kroz odgovarajuće projekte.

Od posebnog, možda i presudnog, značaja je javni interes, a sa njim inkluzija i participacija građana u odlučivanju i formiranju ove vrste projekata, jer se na taj način najbrže postiže zaštita lokaliteta ili objekta, a takođe je i oličen u težnji stanovništva za prepoznavanjem mesta kao „svog“ i odbrani njegovog identiteta i integriteta“ [1].

NAPOMENA:

Ovaj rad proistekao je iz master rada čiji mentor je bila dr Anica Draganić, vanr. prof.

Naše okruženje je višestruko izgrađeno i bogato graditeljskim nasleđem. Međutim, zbog raznovrsnih promena i procesa u privredama i društvima, mnoga od mesta koja se smatraju nasleđem, danas su napuštena ili su izgubila prvobitnu funkciju, a posebno industrijska mesta sa svojim kompleksima i objektima koji se smatraju industrijskim nasleđem.

Kao takva, bez obzira na sudbinu koju su doživela, ona nose snažne duhovne, kulturne i ekonomske vrednosti, i i dalje oličavaju svoje istorijske narative o periodima svog nastanka i razvoja. Strategije koje se tiču očuvanja, su se vremenom proširivale i razvijale razne metode intervencija.

Najpopularnija je svaka vrsta prenamene, najčešće kao revitalizacija, koja je kao sredstvo zaštite najbolja za održavanje „duha mesta“, a istovremenog kreiranja specifičnog narativa svojim posebno rekreiranim arhitektonskim prostorima.

Ona za cilj ima očuvanje elemenata koji sadrže vrednosti koje sami lokaliteti nose, a istovremeno prilagođava prostore za nove upotrebe, koje bi trebalo da zadovolje potrebe sadašnjeg vremena i društvenih tendencija. Ovakvi lokaliteti kroz prenamenu, tj. revitalizaciju i transformaciju prostora, mogu steći novu, potpuno drugačiju namenu od izvorne, mogu dobiti mešovitu namenu uz oživljavanje originalne kroz razne aktivnosti ili samu organizaciju prostora, ili dobiti proširenu namenu u vidu dogradnja i izgradnje novih objekata.

2. OČUVANJE U SLUŽBI ODRŽIVOSTI

Razvoj tema o održivom razvoju industrijskog nasleđa su javnosti postala interesantna nakon što su prošle proces industrijalizacije. Ponovna upotreba i prenamena industrijskih objekata zahteva bolje poznavanje istorije objekata i razvoj industrije u njihovim gradovima, jer je pojačan industrijski rast doveo do priliva stanovništva od 19. veka pa sve do danas.

Najpopularniji način prenamene industrijske baštine jeste dodeljivanje nove funkcije koja naglašava kulturni značaj, što je važno za prostore koji su pretrpeli opadanje industrijske funkcije. Zbog toga su kulturni sadržaji često viđeni kao adekvatna namena u napuštenim objektima industrije jer se smatraju sredstvom koje će doprineti popularnosti gradova i njihovog kulturnog rangiranja. Jedan od najčešćih oblika ovog tipa je muzej, iako su prisutni i drugi vidovi korišćenja. Trenutno je u Vojvodini najpoznatiji primer prenamene nekadašnje fabrike „Petar Drapšin“ u Kineskoj četvrti u Novom Sadu, prostor koji je dugo bio zapušten [1].

2.1. Turizam kao održivi aspekt očuvanja industrijske baštine

Turizam je u praksi jedan od najefikasnijih faktora u održivom korišćenju industrijskog nasleđa. Takođe, veliko interesovanje se pokazalo na polju turizma industrijskog nasleđa, koji je povezan sa kulturnim rutama. Industrijski turizam se definiše kao poseta mestima industrijske proizvodnje, koja su aktuelna i još uvek u funkciji, s ciljem upoznavanja sa procesima proizvodnje, kao susret sa autentičnim iskustvom. Sam turizam industrijskog nasleđa je zasnovan na posetama industrijskim objektima koji više nisu u funkciji, na onim industrijskim lokacijama na kojima je primarna funkcija prestala [2]. Turizam industrijskog nasleđa je relativno nov oblik turizma koji podrazumeva stvaranje nove namene i nove ambijentalne vrednosti postojećih objekata industrijskog nasleđa, i korišćenjem istih u turističke svrhe. U razvijenim zemljama je ovo uveliko zastupljen trend, dok se kod nas sve više potencira kako bi se stvorila mogućnost i za ekonomsku revitalizaciju. Ova vrsta turizma je moćno sredstvo kada je reč o očuvanju, jer kao takav stalno je podložan dinamici prostora, a utiče i na njegovu stalnu transformaciju u skladu sa događajima koji se u njemu odvijaju [2].

3. RAZVOJ INDUSTRIJSKE ZONE NA VELIKOM LIMANU

Liman je urbanističko-geografska celina koja zahvata južni i jugoistočni deo Novog Sada. Nekada močvarna, daleka i slabo naseljena periferija se, nakon Drugog svetskog rata, razvila u prostrano stambeno naselje od četiri celine: Liman I, II III i IV. Nakon Prvog svetskog rata dolazi do snažnog razvoja metalurških i zidarskih zanata. Rušenjem mostobrana 1933. godine, omogućilo je izlazak grada na Dunav, a što je, između ostalog, uticalo i na izgradnju nove industrijske zone na Velikom Limanu. Nastankom i izgradnjom skladišta Uprave Državnih Monopola stvara se i industrijska zona na Velikom Limanu. Industrijska zona na Limanu oformljena je dvadesetih godina na prostoru današnje Kineske četvrti, i izgrađeni su industrijski objekti: Čehoslovački magacin, Državni monopol, fabrika „Orient“, fabrika umetničkog kamena „Šoman i Bauer“, fabrika žice, eksera i žičane robe i gvozdene konstrukcija „Braća Kramer“, parna strugara i fabrika sanduka „Mirko Štajner i sinovi“ i drvara „Lovinger“ [3]. Kineska četvrt je tako postajala industrijski kvart, koji se razvijao u okviru industrijske zone duž Dunava i železničke trase [3]. Naziv Kineska četvrt potekao je od Novosađana, koji su govorili da „tamo ima radnika kao Kineza“, misleći na brojnost. Iseljavanje industrije sa Limana počelo je sedamdesetih godina prošlog veka, nakon čega je Kineska četvrt postala oronuli i zapušteni deo grada. Kineska četvrt je pretvorena u Kreativni distrikt i postala je okosnica projekta Novi Sad – Evropska prestonica kulture.

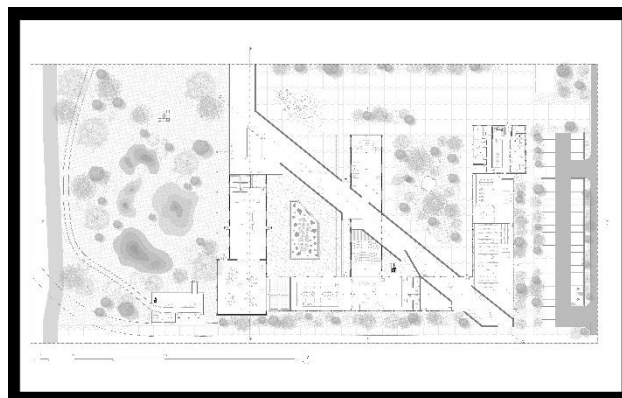
3.1. Gradske obale

Obale su, istorijski gledano, oduvek bila reprezentativna i značajna mesta jednog grada, jer su to bila mesta za trgovinu, dopremanje i otpremanje robe. Kada je nastala masovna industrija, na obalama se formirala i industrijska proizvodnja – u 20. veku je lokacija pored vode bila prednost za mnoge industrijske radnje jer je pristup

resursima bio mnogo olakšan. Početkom 1960-ih godina prošlog veka, došlo je do promene namena gradskih obala u razvijenijim gradskim sredinama, a samim tim otvorila se i tema o ponovnoj upotrebi i obnovi gradskih obala [4]. Ono što privlači veliku pažnju investitora danas je njihova vizuelna atraktivnost, pa se u planiranju one često ostavljaju kao prostor za gradnju luksuznog stanovanja, ili pak za neke poslovne i veoma reprezentativne objekte, jer su obale mnogih gradova njihova najvidljivija, a ujedno i najatraktivnija mesta. Zbog toga je obnova same obale veoma značajna i izazovna, jer pejzaž koji se stvara postaje novi vizuelni reper grada, i doprinosi specifičnom utisku o celokupnoj slici grada, koja može predstavljati „sliku progressa“ [4].

4. KONCEPT: BETON-PARK

Koncept idejnog arhitektonskog rešenja reaktivacije bivšeg industrijskog kompleksa, predstavlja formiranje novih prostornih narativa u postojećem prostornom okviru. Fabrika betona i betonskih elemenata kao prethodna funkcija ovog kompleksa, kroz svoje dugoročno istorijsko postojanje formirala je značajne lejere koji nose veliko breme jednog značajnog vremenskog razdoblja. Formiranjem betonskog tunela koji na poetičan način prožima najznačajnije objekte kompleksa, dobija se prostor koji može da se transformiše u drugi, i koji, pored nove prostorne dimenzije stvara i novu „misaonu“ i „vremensku“ dimenziju koje su zaslužne za formiranje specifičnog narativa. Ovaj kontinualni betonski tunel predstavlja istorijsku vremensku liniju razvoja prvobitne namene kao i kontekstualnih istorijskih okvira objekata. Tok prolaska tunelom kroz istorijski razvoj, formira specifičan doživljaj posetilaca, istovremeno im dočaravajući vrednosti prethodne funkcije kao i ističući estetske, funkcionalne i poetične osobine betona kao građevinskog materijala. Ovako programski adaptiran kompleks sadrži prostore koji su prilagodljivi promenama i skladu su sa tendencijama napretka društva, kao i ideološkog razvoja svesti o vrednostima očuvanja graditeljskog industrijskog nasleđa.

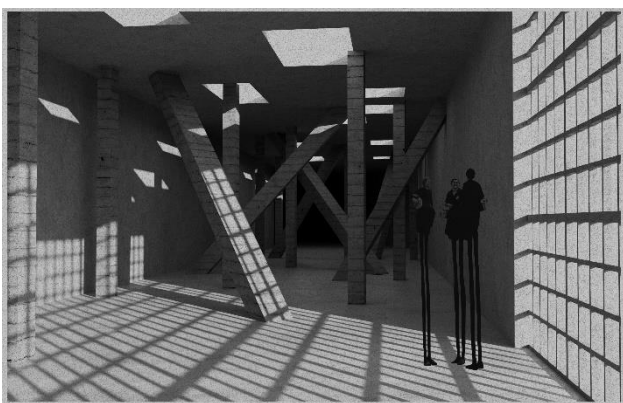
Slika 1. Tehnički prikaz osnove analiziranog dela kompleksa

4.1. Prostorno rešenje

Adaptacija kompleksa je podrazumevala formiranje novih unutrašnjih i spoljašnjih prostora kao formiranje novih ambijentalnih prostornih celina unutar već postojećih

objekata. Programska adaptacija se sastoji od interaktivnog prostora kulture i prostora za sport, rekreaciju i slobodno vreme. Segment 1, što je analizirani segment ovog rada, je u većoj meri deo predviđen za kulturu i edukaciju, dok drugi segment, koji predstavlja zapadni deo kompleksa, je deo pretežno namenjen rekreaciji i slobodnom vremenu.

Elementi zatečene arhitekture poput betonskih stubova kao elementa konstrukcije i specifičnih prozorskih rešetki, interpretirani su u nove arhitektonske prostorne elemente i učitani u novoprojektovanu strukturu tunela. Ovim se doprinosi očuvanju autentičnosti kompleksa kao i isticanju značaja, a novonastali prostor pojačava iskustvo tokom boravka u njemu samom, ali i doprinosi prostornom narativu.

Slika 2. Vizuelni prikaz unutrašnjosti dela betonskog tunela analiziranog dela kompleksa

5. ZAKLJUČAK

Identitet Limana kao prvog planski sagrađenog naselja u Novom Sadu odlikuje prožimanje stambenih i industrijskih prostora, koji formiraju specifičan duh mesta sa kojim se stanovnici i korisnici prostora lako identifikuju. Nekadašnji industrijski objekti fabričke proizvodnje betonskih elemenata ostali su bez svoje prvobitne funkcije, što je sudbina većine industrijskih objekata, ne samo na Limanu, nego i na celoj teritoriji grada, pa i šire. Ono što je od njih ostalo je dovoljno za početak nove epohe, novog života industrijske prošlosti. Interpretacijom valorizovanih segmenata nasleđa može se očuvati duh mesta i prenošenje njegovih višeslojnih vrednosti na naredne generacije, ostavljajući im zadatak promišljanja odnosa arhitekture i njene istorije i savremenog čoveka. Građevinska delatnost preduzeća koja su se u ovom kompleksu smenjivala, sa manje-više istom proizvodnom delatnosti, svedoči o značajnom doprinosu modernizacije Novog Sada, u posleratnom periodu.

Projektantski rad koji je iz istraživanja o industrijskoj prošlosti proizašao, sa namerom njene reaktivacije, težio je integraciji postojećih vrednosti materijalne zaostavštine zatečene u kontekstu, kao i implementaciji apstraktnih motiva i istorijskih vrednosti. Reaktivacija je izvršena u vidu novih programa što je doprinelo delimično novom identitetu prostora. Arhitektura kao posledica modernog društva je konstantno podložna promenama. Stoga je neophodno i konstantno preispitivanje njenih odnosa sa tendencijama društva, sa istorijom, kao i sa savremenim tendencijama, uspostavljanje novih odnosa i formiranje prostora kao novih scena, u čemu je i njena najveća vrednost.

6. LITERATURA

[1] Vladimir Stojanović, Univerzitet u Novom Sadu, Prirodno-matematički fakultet, Departman za geografiju i hotelijerstvo i Bogdan Janjušević, Pokrajinski zavod za zaštitu spomenika kulture Petrovaradin, „Industrijsko nasleđe u Vojvodini: zaštita, tipologija i mogućnost revitalizacije danas“, pp. 71-90, 2018.

[2] Matić, S., Zubanov, V., Tomka, D., “Kulturno-istorijsko nasleđe kao osnov za kreiranje kulturnih tematskih ruta na Petrovaradinskoj tvrđavi”, Fakultet za sport i turizam, TIMS Acta 9, p. 15-17,23, 2015 Dostupno na: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/1452-9467/2015/1452-94671501015m.pdf> (pristupljeno, u avgustu 2022).

[3] Anica Draganić, Maria Silađi, Predrag Uzelac, „Akcenti industrijske prošlosti Velikog Limana“, pp. 9-15, 2022.

[4] Đivuljskij, A., “Revitalizacija dela obale Dunava u Novom Sadu (od Kameničke ade do plaže “Štrand”)", Otvoreno o javnim prostorima, vol. 500, p. 94, novembar, 2014. Dostupno na: <https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2014/11/059-Otvoreno-o-javnim-prostorima.pdf> (pristupljeno, u avgustu 2022).

Kratka biografija:

Jovana Anđelković rođena je u Novom Sadu 1998. godine. Master rad na Fakultetu tehničkih nauka iz oblasti Arhitekture – Arhitektonsko projektovanje odbranila je 2022. godine.

kontakt:

jovana.andjelkovic39@gmail.com